

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР
ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЮ
ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ»

За загальною редакцією
К. Б. Левченко, К. В. Павліченко, В. В. Черня

Київ
2020

УДК 343.97:343.6
Н 340

*Рекомендовано до друку Вченою радою Національної академії
внутрішніх справ 26 серпня 2020 року (протокол № 18)*

*Текст Закону України
«Про запобігання та протидію домашньому насильству»
зі змінами станом на 20 травня 2020 року*

Науково-практичний коментар Закону України «Про
НЗ40 запобігання та протидію домашньому насильству» / кол. авт. ;
за заг. ред. К. Б. Левченко, К. В. Павліченко, В. В. Чернея. –
Київ : МВС України ; Нац. акад. внутр. справ, 2020. – 396 с.

ISBN 978-617-7627-39-4

У коментарі проаналізовано положення Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» з посиланням на низку міжнародно-правових документів, законодавчих і відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів різного рівня, матеріали правозастосовної та судової практики, наукові джерела.

Видання може бути корисним для працівників Національної поліції України, прокуратури, інших інституцій, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, суддів, адвокатів, представників громадських правозахисних організацій, наукових і науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, а також усіх, хто зацікавлений у захисті прав й інтересів осіб, які постраждали від насильства.

У цьому коментарі висловлено виключно погляди авторів. Вони не обов'язково збігаються з офіційною позицією Консультативної місії ЄС в Україні.

УДК 343.97:343.6

ISBN 978-617-7627-39-4

© МВС України, НАВС, 2020

Авторський колектив:

Акімов М. О. – к.ю.н., доц., доцент кафедри кримінального права НАВС (ст. 29, 31);

Александренко О. В. – к.ю.н., доц., науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології НАВС (ст. 16);

Андросюк В. Г. – к.психол.н., проф., провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень НАВС (ст. 18);

Андрущенко І. Г. – к.ю.н., доц., професор кафедри фінансового права та фіскального адміністрування НАВС (ст. 32);

Аносова Ю. В. – к.ю.н., юристка ГО «Ла Страда-Україна» (ст. 17, 20, 23, 34);

Білянська Н. В. – к.ю.н., доц., професор кафедри цивільного права і процесу НАВС (ст. 30);

Боровська І. А. – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права і процесу НАВС (ст. 3);

Братель С. Г. – к.ю.н., доц., професор кафедри поліцейського права НАВС (ст. 10);

Бреус С. М. – к.ю.н., директор Четвертого Київського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, (ст. 13, 14);

Бугайчук К. Л. – д.ю.н., доц., завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності ХНУВС (ст. 33, 34);

Галкіна О. М. – к.ю.н., старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності ХНУВС (ст. 34);

Демедюк Ю. Г. – керівник експертної групи з питань позашкільної освіти МОН (ст. 11);

Джафарова О. В. – д.ю.н., проф., професор кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування ХНУВС (ст. 4);

Джужа А. О. – д.ю.н., професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС (ст. 3);

Дударець Р. М. – к.ю.н., заступник начальника Головного слідчого управління НПУ України (ст. 26, 27, 28);

Зеленяк П. А. – д.ф.п., викладач циклу загальних та кримінально-правових дисциплін Київського центру первинної професійної підготовки «Академія поліції» НАВС (ст. 6);

Івашенко В. О. – к.ю.н., доц., професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС (ст. 2);

Калашник О. А. – президентка ГО «Ла Страда–Україна» (2018–2020) (ст. 17, 20, 23, 34);

Качинська М. О. – к.ю.н., доц., доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування ХНУВС (ст. 25);

Козаченко Г. В. – д.е.н., проф., завідувач кафедри фінансового права та фіскального адміністрування НАВС (ст. 32);

Козуб Л. І. – представниця Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (ст. 21);

Копан О. В. – д.ю.н., проф., провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності НАВС (ст. 33);

Корж Є. М. – к.ю.н., с.н.с., старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем превентивної діяльності та запобігання корупції НАВС (ст. 27);

Корольчук В. В. – к.ю.н., с.н.с., провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності НАВС (ст. 9, 15);

Крісткова В. – старший радник з питань правової реформи Консультативної місії Європейського Союзу в Україні (ст. 26);

Кулакова Н. В. – к.ю.н., доц., професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС (ст. 5, 6);

Левченко К. Б. – д.ю.н., к.філософ.н., проф., Урядова уповноважена з питань гендерної політики (ст. 21);

Левченко Ю. О. – к.ю.н., доц., завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС (ст. 4);

Легенька М. М. – д.ф.п., віце-президентка ГО «Ла Страда–Україна» (ст. 17, 20, 21, 23, 34);

Лук'янець В. С. – к.ю.н., доц., помічниця ректора з гендерних питань, професор кафедри конституційного права і прав людини НАВС (ст. 9, 15);

Лупало О. А. – к.ю.н., доц., професор кафедри публічного управління та адміністрування НАВС (ст. 7, 8);

Мироненко В. П. – к.ю.н., доц., професор кафедри цивільного права і процесу НАВС (ст. 22);

Миронюк Т. В. – к.ю.н., доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС (ст. 4);

Мінченко С. І. – д.ю.н., габілітований доктор правничих наук (Республіка Польща), с.н.с., проф., перший проректор з навчально-методичної та наукової роботи Національної академії прокуратури України (ст. 1, 3);

Павліченко К. В. – заступниця Міністра внутрішніх справ України (ст. 26, 27, 28);

Пастух І. Д. – к.ю.н., доц., завідувач кафедри публічного управління та адміністрування НАВС (ст. 11, 12, 31);

Пашковська М. В. – к.ю.н., с.н.с., старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем превентивної діяльності та запобігання корупції НАВС (ст. 24, 26, 27);

Попов Г. В. – д.ю.н., директор Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України (ст. 3);

Савченко А. В. – д.ю.н., проф., завідувач кафедри кримінального права НАВС (ст. 28);

Садченко М. М. – к.ю.н., доцент кафедри фінансового права та фіскального адміністрування НАВС (ст. 32);

Святокум І. О. – науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності ХНУВС (ст. 33);

Стрельченко О. Г. – д.ю.н., доц., професор кафедри публічного управління та адміністрування НАВС (ст. 12);

Тичина О.М. – науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності НАВС (ст. 29, 31);

Федоровська Н. В. – старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем превентивної діяльності та запобігання корупції НАВС (ст. 26, 27, 28);

Черней В. В. – д.ю.н., проф., ректор НАВС (ст. 24, 25);

Чернявський С. С. – д.ю.н., проф., проректор НАВС (ст. 24, 25);

Шевченко А. М. – експертка з питань спеціалізованих правоохоронних органів Консультативної місії Європейського Союзу в Україні (ст. 26);

Юрченко-Шеховцова Т. І. – науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень НАВС (ст. 19)

ПЕРЕДМОВА

Серед стратегічних пріоритетів діяльності державних правоохоронних інституцій, зокрема Міністерства внутрішніх справ і Національної поліції України, безумовним є запобігання та протидія домашньому насильству.

Випадки психічного, фізичного, сексуального та економічного насильства в родинях принижують честь і гідність, призводять до розладів здоров'я, загрожують тяжкими наслідками. Статистичні дані засвідчують тенденцію до збільшення кількості зареєстрованих фактів учинення правопорушень й інших подій, пов'язаних із домашнім насильством, проте реальні масштаби цього високолатентного явища складно оцінити об'єктивно. Ситуація загострилася у зв'язку з поширенням території України глобальної пандемії COVID-19.

Прийняття Закону України «Про запобігання домашньому насильству» (від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII) стало вирішальним кроком у запровадженні довгоочікуваних новацій стосовно юридичного інструментарію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, охорони дитинства, соціальної роботи із сім'ями та молоддю, захисту осіб, які стали жертвами кривдників, та ефективного реагування на такі вияви з боку правоохоронців. Суттєво розширено правові засоби превентивного впливу на потенційних правопорушників підрозділами Національної поліції. Запроваджено критерії кваліфікації домашнього насильства саме як кримінального правопорушення (ст. 126¹ КК України), криміналізовано також невиконання обмежувальних заходів або обмежувальних приписів і непроходження програми для кривдників (ст. 390¹ КК України).

Зазначені й інші законодавчі новели, зокрема в галузях адміністративного, цивільного та сімейного права, потребують доктринальних роз'яснень для практичного застосування всіма уповноваженими суб'єктами. Саме тому до складу авторського колективу з підготовки коментаря, крім науковців закладів вищої освіти МВС України, залучено також представників органів влади й експертів авторитетних міжнародних організацій.

Автори й упорядники висловлюють вдячність фахівцям Національної поліції України, зокрема Головного слідчого

управління, департаментів превентивної діяльності та патрульної поліції, а також Управління з дотримання прав людини, за активну допомогу у фаховому відборі й експертному обговоренні матеріалів коментаря. Засвідчуємо готовність змістовно доповнювати текст видання відповідно до зауважень і пропозицій від широкого кола користувачів.

Сподіваємося, що запропонована праця сприятиме ефективній реалізації публічними інституціями положень законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству, посиленню захисту прав громадян, зміцненню гарантій безпеки суспільства й держави.

Катерина Павліченко, заступниця Міністра
внутрішніх справ України

Катерина Левченко, д.ю.н., к.філософ.н., проф.,
Урядова уповноважена з питань гендерної
політики

Володимир Чернєй, д.ю.н., проф., ректор
Національної академії внутрішніх справ

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	12
Стаття 1. Визначення термінів	12
Стаття 2. Законодавство про запобігання та протидію домашньому насильству	25
Стаття 3. Сфера дії законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству	31
Стаття 4. Основні засади запобігання та протидії домашньому насильству	43
Стаття 5. Основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	62
Стаття 6. Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	63
РОЗДІЛ ІІ. СУБ'ЄКТИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХОДИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ	82
Стаття 7. Повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, та центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	82
Стаття 8. Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	99
Стаття 9. Повноваження органів опіки та піклування, служб у справах дітей у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	131

Стаття 10. Повноваження уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	135
Стаття 11. Повноваження органів управління освітою, навчальних закладів та установ системи освіти у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	152
Стаття 12. Повноваження органів, установ і закладів охорони здоров'я у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	166
Стаття 13. Повноваження центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	180
Стаття 14. Повноваження загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб	184
Стаття 15. Взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	191
Стаття 16. Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі	195
Стаття 17. Участь заінтересованих суб'єктів, що надають соціальні послуги із запобігання та протидії домашньому насильству	217

РОЗДІЛ III. ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Стаття 18. Завдання у сфері запобігання домашньому насильству	234
Стаття 19. Заходи у сфері запобігання домашньому насильству	241

РОЗДІЛ IV. НАДАННЯ ДОПОМОГИ ТА ЗАХИСТУ ПОСТРАЖДАЛИМ ОСОБАМ	250
Стаття 20. Надання допомоги та захисту постраждалим особам	250
Стаття 21. Права постраждалих осіб	264
Стаття 22. Права постраждалої дитини.....	277
Стаття 23. Виконання програм для постраждалих осіб	287

РОЗДІЛ V. СПЕЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ	293
Стаття 24. Спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству.....	293
Стаття 25. Терміновий заборонний припис стосовно кривдника	296
Стаття 26. Обмежувальний припис стосовно кривдника	301
Стаття 27. Взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи	316
Стаття 28. Виконання програм для кривдників	323

РОЗДІЛ VI. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ	331
Стаття 29. Відповідальність за вчинення домашнього насильства	331
Стаття 30. Відшкодування матеріальних збитків і моральної шкоди, завданих унаслідок вчинення домашнього насильства	337
Стаття 31. Відповідальність посадових осіб за недотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.....	340

РОЗДІЛ VII. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХОДІВ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ	347
Стаття 32. Фінансування витрат, пов'язаних із запобіганням та протидією домашньому насильству	347
РОЗДІЛ VIII. КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ	350
Стаття 33. Контроль у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	350
Стаття 34. Громадський контроль за дотриманням законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	363
ДОДАТОК	380

дітей, усиновителів й усиновлених, незалежно від характеру їхніх особистих відносин та інших факторів. Деякі науковці вважають наявність взаємних прав та обов'язків більше наслідком сімейних відносин, ніж їх ознакою. Але саме за цією ознакою не можна вважати сім'єю спільне проживання кількох студентів в одній кімнаті в гуртожитку¹.

Щодо переліку суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, див. коментар до розділу III цього Закону.

СТАТТЯ 4. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

1. Діяльність, спрямована на запобігання та протидію домашньому насильству, ґрунтується на таких засадах:

1) гарантування постраждалим особам безпеки та основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на життя, свободу та особисту недоторканість, на повагу до приватного та сімейного життя, на справедливий суд, на правову допомогу, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини;

2) належна увага до кожного факту домашнього насильства під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

3) врахування непропорційного впливу домашнього насильства на жінок і чоловіків, дітей та дорослих, дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

4) визнання суспільної небезпеки домашнього насильства та забезпечення нетерпимого ставлення до будь-яких проявів домашнього насильства;

5) повага та неупереджене і небайдухе ставлення до постраждалих осіб з боку суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечення пріоритетності прав, законних інтересів та

¹ Дудко А. О., Мних С. Р. Поняття та ознаки сім'ї за законодавством України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: Юридичні науки*. Львів, 2014. № 3. С. 102.

безпеки постраждалих осіб під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

6) конфіденційність інформації про постраждалих осіб та осіб, які повідомили про вчинення домашнього насильства;

7) добровільність отримання допомоги постраждалими особами, крім дітей та недієздатних осіб;

8) врахування особливих потреб та інтересів постраждалих осіб, зокрема осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку;

9) ефективна взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, з громадськими об'єднаннями, неурядовими організаціями, засобами масової інформації та іншими заінтересованими особами.

2. У разі якщо постраждалою особою є дитина, будь-якої дії, що вчиняються щодо неї, базуються на принципах, визначених Конвенцією ООН про права дитини, Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей та законодавчими актами України у сфері захисту прав дитини.

3. Заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству здійснюються без дискримінації за будь-якою ознакою.

4. Звичаї, релігійні переконання, віросповідання, традиції не можуть розглядатися як виправдання будь-яких форм домашнього насильства, передбачених цим Законом, або бути підставою для звільнення кривдника від відповідальності.

Предметом регулювання статті є визначення змісту дев'яти основних засад та заходів, відповідно до яких здійснюється запобігання та протидія домашньому насильству. Визначення таких основних засад та заходів є ключовим для розуміння суті та характеристики запобіжної діяльності і для належного застосування Закону.

1. Діяльність, спрямована на запобігання та протидію домашньому насильству, ґрунтується на таких засадах:

Особливістю ч. 1 ст. 4 є те, що деякі пункти викладено у невірних відмінках, а саме: п.п. 2, 5, 6, 7, та 9. Так, якщо діяльність ґрунтується на засадах то:

– належної уваги, а не «належна увага», як викладено у п. 2;

– поваги та неупередженого і небайдужого ставлення, а не «повага та неупереджене і небайдуже ставлення, як викладено у п. 5 і т. д.

Вказане можна віднести до помилки юридичної техніки, яка звичайно не має суттєвого впливу на правозастосування коментованої норми, проте свідчить про не зовсім належну граматичну підготовку цієї статті.

Окрім цього даний пункт майже повністю ідентичний п. 3 Загальної частини «Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658¹, але вже у вказаній постанові усі засади вказані у правильних відмінках. Відповідно у нормативно-правових актах, що регламентують запобіжну діяльність щодо домашнього насильства, наявне ідентичне дублювання деяких норм.

1) гарантування постраждалим особам безпеки та основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на життя, свободу та особисту недоторканість, на повагу до приватного та сімейного життя, на справедливий суд, на правову допомогу, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

Даний пункт ч. 1 ст. 4 визначає особу, якій мають гарантуватися безпека і основоположні права, як постраждалу в наслідок домашнього насильства. Слід звернути увагу, що поняття постраждалий не є процесуальним терміном, тому для гарантування таким особам безпеки та основоположних прав і свобод людини і громадянина не потрібно набувати відповідного процесуального статусу (наприклад – потерпілого).

У коментованому пункті серед прав постраждалого **право на безпеку** посідає особливе місце. Особливе тому, що воно обумовлює всі інші права. В українському конституційному праві сьогодні немає норми-визначення права на безпеку. Це означає, що будь-яке звернення до даної категорії можливе лише в рамках професійно-доктринального тлумачення. В той же час невід'ємні права людини в сучасному їх розумінні отримали відносну

¹ Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF>.

інституціоналізацію, завдяки якій невід'ємні права людини в міжнародних і внутрішньодержавних конституційних і інших законодавчих актах набули характер загальноновизнаних. Саме це дозволяє вважати право на безпеку реально існуючою юридичною категорією, що вимагає конкретизації.

Відповідно безпеку можемо визначити як стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди, в даному випадку: шкоди від домашнього насильства.

В свою чергу під **основоположними правами і свободами людини і громадянина варто розуміти** певні можливості людини, необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичному середовищі, які об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку людства й мають бути загальними та рівними для всіх людей. Варто зазначити, що основоположні права і свободи людини визнані на міжнародному рівні й закріплені у Загальній декларації прав людини.

Ключовим у визнанні права людини на життя за Конституцією України є положення, згідно з яким це право є невід'ємним (ч. 1 ст. 27), невідчужуваним та непорушним (ст. 21). **Право на життя** належить людині від народження і захищається державою.

Конституція України регламентує, що конституційні права і свободи, зокрема право людини на життя, гарантуються і не можуть бути скасовані (ч. 2 ст. 22), що забороняється внесення будь-яких змін до Конституції України, якщо вони передбачають скасування прав і свобод людини і громадянина (ч. 1 ст. 157). Не допускається також звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, зокрема невід'ємного права людини на життя, у разі прийняття нових або внесення змін до чинних законів (ч. 3 ст. 22)¹.

Водночас конституційне забезпечення невід'ємного права на життя кожної людини, як і всіх інших прав і свобод людини і громадянина в Україні, ґрунтується на засаді, що винятки стосовно прав і свобод людини і громадянина встановлюються самою Конституцією України, а не законами чи іншими нормативними актами. Відповідно до положення ч. 1 ст. 64 Конституції України «конституційні права і свободи людини і

¹ Конституція України
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.

громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України».

Серед фундаментальних цінностей дієвої конституційної демократії є свобода і особиста недоторканість, наявність яких в особи є однією з передумов її розвитку та соціалізації. Право на свободу означає, що особа є вільною у своїй діяльності від зовнішнього втручання, за винятком обмежень, які встановлюються Конституцією та законами України.

Обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканість має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина.

Право на свободу та особисту недоторканність, як і будь-яке інше право, потребує захисту від свавільного обмеження, для чого вимагається періодичний судовий контроль за обмеженням чи позбавленням свободи та особистої недоторканності, що має здійснюватися у визначені законом часові інтервали.

Згідно з положеннями ч. 1, 2 ст. 29 Основного Закону України, а також положеннями міжнародних правових актів щодо захисту права людини на свободу та особисту недоторканність, слід вважати, що право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежене, але тільки на підставах та в порядку, визначених законами України. Обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина та виключно на підставі вмотивованого рішення суду.

Кожен має право на повагу до свого **приватного і сімейного життя**, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Сімейне життя – це особисті майнові та немайнові відносини між подружжям, іншими членами сім'ї, яке здійснюється на засадах, визначених Сімейним кодексом України: кожна особа має право на повагу до свого сімейного життя (ч. 4 ст. 4); ніхто не може

зазнавати втручання в його сімейне життя, крім випадків, встановлених Конституцією України (ч. 5 ст. 5); регулювання сімейних відносин здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя їх учасників, їхнього права на особисту свободу та недопустимості свавільного втручання у сімейне життя (ч. 4 ст. 7)¹ та ін.

Неможливо визначити абсолютно всі види поведінки фізичної особи у сферах приватного (особистого) та сімейного життя, оскільки особисті та сімейні права є частиною природних прав людини, які не є вичерпними, і реалізуються в різноманітних та динамічних відносинах майнового і немайнового характеру, стосунках, явищах, подіях тощо. Право на приватне та сімейне життя є засадничою цінністю, необхідною для повного розквіту людини в демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб.

Аналіз положень ч. 1–2 ст. 24, ч. 1 ст. 32 Конституції України дає підстави вважати, що реалізація права на недоторканність особистого і сімейного життя гарантується кожній особі незалежно від статі, політичних, майнових, соціальних, мовних чи інших ознак, а також статусу публічної особи, зокрема державного службовця, державного чи громадського діяча, який відіграє певну роль у політичній, економічній, соціальній, культурній або іншій сфері державного та суспільного життя.

Таким чином, інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються в побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання

¹ Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за їх згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Положення ч. 2 ст. 32 Основного Закону України передбачають вичерпні підстави можливого правомірного втручання в особисте та сімейне життя особи (у тому числі й тієї, яка обіймає посаду, пов'язану з функціями держави або органів місцевого самоврядування, та членів її сім'ї). Такими підставами є згода особи на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації стосовно неї, а також, за відсутності такої згоди, випадки, визначені законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Право *на справедливий суд* є ключовим правом людини, основоположним елементом права у демократичній та правовій державі, воно має комплексну структуру, складається з багатьох елементів і ототожнення цього права виключно з справедливою процедурою є не завжди вірним. Адже поняття справедливості і законності співвідносяться як не одне і те саме: іноді цілком законне рішення суду може бути не справедливим. Відповідно, реалізація права на справедливий суд має полягати у доступі до суду, публічності судового розгляду, незалежності суду, розумних строках розгляду справи, рівності учасників, належній процедурі розгляду справи як елементів права на справедливий суд.

Зміст права на справедливий суд знаходимо в міжнародних стандартах, серед яких найширше розкривається у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка передбачає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного типу або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.¹

Публічність передбачає відкритий розгляд справи, усність процесу, публічність рішення та доступність рішення

¹ Коваль І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України. *Право України*. 2006. № 10. С. 129–132.

для сторін, громадськості, засобів масової інформації. Закритість судового процесу не вважається правовою перепорою для недотримання принципу публічності.

Судове рішення має проголошуватися публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені до зали засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

Під **правовою допомогою** слід розуміти надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення в разі порушення. У даному пункті законодавцем не визначено, що допомога має бути безоплатною, тому трактування засади гарантування правової допомоги має базуватися на основних засадах запобігання і протидії домашньому насильству і все ж таки розумітися як безоплатна.

При реалізації права на безоплатну правову допомогу не допускається застосовування привілеїв чи обмежень до осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Безоплатна вторинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя.

Безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг:

- 1) захист;
- 2) здійснення представництва інтересів осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- 3) складення документів процесуального характеру.

Надання допомоги та захисту постраждалим особам здійснюється за такими напрямками:

- 1) надання постраждалим особам інформації про їхні права та можливості реалізації таких прав зрозумілою їм мовою або через перекладача чи залучену третю особу, яка володіє мовою, зрозумілою постраждалим особам;

2) забезпечення доступу до загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб для отримання соціальних послуг медичної, соціальної, психологічної допомоги;

3) надання в разі потреби тимчасового притулку для безпечного розміщення постраждалих осіб;

4) забезпечення постраждалим особам доступу до правосуддя та інших механізмів юридичного захисту, у тому числі шляхом надання безоплатної правової допомоги в порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правову допомогу»;

5) утворення цілодобового безоплатного кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей для забезпечення невідкладного реагування на випадки домашнього насильства, надання консультацій щодо всіх форм домашнього насильства, визначених статтею 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», абонентам анонімно або з належним дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом.

Щодо *урахування практики Європейського суду* з прав людини при наданні правової допомоги варто вказати, що п. 1 ч. 1 Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р., на підставі якого відбулася ратифікація Конвенції та окремих протоколів до неї, зазначено, що: «Україна повністю визнає на своїй території [...] щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції».

Таке законодавче визнання обов'язкової юрисдикції ЄСПЛ в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції, зумовлює вивчення практики ЄСПЛ та застосування національного законодавства з урахуванням позиції ЄСПЛ, оскільки саме в рішеннях ЄСПЛ розкривається зміст більшості положень Конвенції. Окрім того, стаття 17 Закону України № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (з подальшими змінами) передбачає застосування судами Конвенції та практики ЄСПЛ як джерела права, а стаття 18 цього Закону визначає порядок посилання на Конвенцію та практику Суду. При цьому варто зауважити, що йдеться саме

про «практику Суду» у значенні, розкритому у статті 1 цього Закону, тобто практику ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини, а не лише про рішення щодо України. Важливо пам'ятати, що у Законі України № 3477-IV немає положень, які б забороняли застосовувати рішення чи ухвали ЄСПЛ, постановлені щодо інших країн¹;

2) належна увага до кожного факту домашнього насильства під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Цей пункт визначає конкретну вимогу під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству – це належна увага до кожного факту такого насильства, незалежно від суспільно-небезпечних наслідків у результаті домашнього насильства та частоти випадків в одній і тій самій сім'ї.

Йдеться про вжиття усіх можливих і потрібних заходів необхідних для ефективного впливу на процес запобігання домашньому насильству. Щоб у запобіжній діяльності був відсутній формалізм та профанація і заходи реалізовувалися більше у практичній складовій ніж у заангажованій розробці на папері декларативних положень.

З метою реалізації зазначеного принципу запобігання та протидії домашньому насильству здійснюються такі заходи:

ефективне виявлення та узгоджене реагування на факти вчинення насильства з урахуванням результатів оцінки ризиків, що загрожують постраждалій особі, своєчасне взаємне інформування суб'єктів та направлення постраждалої особи до служб підтримки постраждалих осіб. Взаємне інформування про факти насильства у випадках, передбачених законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та Порядком взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, проводиться не пізніше однієї доби за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти з подальшим письмовим підтвердженням, а після запровадження Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі – шляхом внесення інформації до нього;

¹ Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид., випр., допов. Київ, 2015. 208 с. С. 6.

дієва допомога і захист постраждалих осіб, забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної насильством, з урахуванням віку, стану здоров'я, статі, релігійних переконань, етнічного походження, спеціальних потреб таких осіб. Допомога постраждалим особам надається за місцем звернення і не повинна залежати від факту звернення таких осіб до правоохоронних органів чи суду, від їх участі у кримінальному, адміністративному або цивільному провадженні;

належне розслідування фактів насильства, своєчасне та ефективне вжиття щодо кривдника спеціальних заходів у сфері протидії насильству та контроль за їх виконанням, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їх поведінки;

3) врахування непропорційного впливу домашнього насильства на жінок і чоловіків, дітей та дорослих, дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Надання соціальних послуг жертвам домашнього насильства на практиці виявляється в доцільності створення притулків для таких осіб за гендерною ознакою – окремо для чоловіків, де соціальними працівниками будуть виключно особи чоловічої статі, та жінок, до надання соціальних послуг яким чоловіки залучатися не будуть. У зв'язку з переважанням серед кривдників саме осіб чоловічої статі, абсолютна більшість програм допомоги та соціальних послуг постраждалим надається жінкам. Створення ж притулків для постраждалих від домашнього насильства чоловіків ускладнюється необхідністю якнайефективнішого використання коштів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству, що є вкрай обмеженими. У сучасних умовах є досить сумнівною можливість дотримання збалансованості між принципом врахування непропорційності впливу домашнього насильства на жінок і чоловіків та принципом забезпечення рівних прав та можливостей осіб різної статі. Україна обрала гендерно-нейтральний підхід до вирішення проблеми запобігання домашньому насильству на законодавчому рівні та створила юридичний механізм захисту від сімейного насильства не тільки для жінок, а й для всіх осіб, які страждають від насильницьких дій з боку інших членів сім'ї, при цьому жоден нормативно-правовий акт не враховує гендерну складову соціальних послуг,

що надаються у зв'язку зі складною життєвою обставиною, зумовленою домашнім насильством;

4) визнання суспільної небезпеки домашнього насильства та забезпечення нетерпимого ставлення до будь-яких проявів домашнього насильства.

Під визнанням суспільної небезпеки домашнього насильства мається на увазі по-перше: сприйняття будь-якого факту домашнього насильства як кримінального правопорушення, незалежно від його попередньої кваліфікації, а по-друге: сприйняття домашнього насильства як негативного соціального явища, тобто як виду злочинності. Вказане дасть змогу ефективніше і жорсткіше реалізовувати та застосовувати запобіжні заходи.

Крім цього, визначається засада щодо забезпечення у суспільстві нетерпимого ставлення до домашнього насильства та його осуду. У даному випадку розуміється виклик стурбованості і привернення посиленої уваги громадян, саме до негативних наслідків домашнього насильства;

5) повага та неупереджене і небайдуже ставлення до постраждалих осіб з боку суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечення пріоритетності прав, законних інтересів та безпеки постраждалих осіб під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Загалом *повага* – оціночне поняття, яке становить моральну норму спілкування і є однією з найголовніших складових соціуму. Повага також проявляється в оцінюванні почуття гідності особи, до якої звертаються, тобто у ставленні до людини, яке ґрунтується на визнанні людської гідності. Тому діяльність суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, має відповідати маральним нормам спілкування та визнанню людської гідності постраждалих осіб.

Неупереджене ставлення – це таке, яке не має обманної, негативної, заздалегідь сформованої думки, упередження проти кого-небудь, в даному випадку – проти постраждалих осіб. Адже упередженість у діях або з боку суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству може виявлятися у відвертому необ'єктивному, іноді негативному чи захопленому ставленні до постраждалої особи яке сформувалося завчасно, а саме до моменту контакту з постраждалою особою.

Ст. 6 коментованого закону чітко визначає коло суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, до них належать:

1) спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

2) інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

3) загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб;

4) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах.

У даному випадку коло суб'єктів запобіжної діяльності визначено досить широко, тому будь-який орган, установа чи громадянин задіяний у сфері запобігання домашньому насильству повинен проявляти повагу та неупереджене і небайдухе ставлення до постраждалих осіб і в межах своїх повноважень забезпечувати пріоритетність їх прав, законних інтересів та безпеки;

б) конфіденційність інформації про постраждалих осіб та осіб, які повідомили про вчинення домашнього насильства.

Інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному виді.

За порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом. Інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація.

Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація про постраждалих осіб та осіб, які повідомили про вчинення домашнього насильства може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом. Відносини, пов'язані з правовим режимом конфіденційної

інформації, регулюються статтями 1, 20, 21, 30 Закону України «Про інформацію»¹.

Окрім цього, обробка персональних даних про особу, яка повідомила про вчинення насильства, або про постраждалу особу здійснюється за згодою такої особи або її законного представника уповноваженими особами суб'єктів з дотриманням вимог Закону України «Про захист персональних даних»²;

7) добровільність отримання допомоги постраждалими особами, крім дітей та недієздатних осіб.

За наявності добровільної поінформованої згоди постраждалої особи уповноважені особи, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (або інші суб'єкти, до яких звернулася постраждала особа), інформують інших суб'єктів у випадках, передбачених законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» про звернення та потреби постраждалої особи. Така згода не вимагається у випадках вчинення насильства стосовно дітей та недієздатних осіб, а також виявлення актів насильства кримінального характеру, обґрунтовану підозру щодо вчинення яких підтверджено за результатами оцінки ризиків;

8) врахування особливих потреб та інтересів постраждалих осіб, зокрема осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку.

Під час виконання завдань суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, враховують природу насильства, його непропорційний вплив на жінок і чоловіків, зокрема на осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку, необхідність підтримки та захисту постраждалих осіб, наслідки насильства, що призводять до порушення прав людини;

9) ефективна взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, з громадськими об'єднаннями, неурядовими організаціями, засобами масової інформації та іншими заінтересованими особами.

¹ Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

² Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.

Громадські об'єднання, іноземні неурядові організації, міжнародні організації, інші заінтересовані юридичні та фізичні особи можуть брати участь у заходах у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі за власною ініціативою та/або залучатися до них суб'єктами відповідно до ст. 17 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також здійснювати інші заходи, передбачені ст. 14 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»¹.

З метою узгодження між суб'єктами заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, залучення до участі в таких заходах громадських об'єднань і заінтересованих осіб, забезпечення взаємного інформування про виявлені суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, факти насильства у випадках, з дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом, обміну досвідом у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі організовується проведення інформаційних кампаній та інших заходів інформаційного характеру.

2. Частина 2 коментованої статті передбачає, що в разі, якщо **постраждалою особою є дитина**, будь-які дії, що вчиняються щодо неї, ґрунтуються на принципах, визначених Конвенцією ООН про права дитини, Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей та законодавчими актами України у сфері захисту прав дитини.

Також такий захист у національному законодавстві передбачено Конституцією України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним кодексом України, Кримінальним процесуальним кодексом України, Цивільним кодексом України, Сімейним кодексом України, законами України: «Про охорону дитинства», «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про захист суспільної моралі», «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення окремих положень про

¹ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

обмеження місць куріння тютюнових виробів», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» тощо. Основні положення зазначених законів ґрунтуються на міжнародно-правових актах, ратифікованих Україною.

Так, Закон України «Про охорону дитинства» визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет та встановлює основні засади державної політики у цій сфері з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток.

Стаття 10 даного Закону гарантує право на захист від усіх форм насильства.

Кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, освітніх та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі та гідності дитини.

Держава здійснює захист дитини від:

усіх форм фізичного і психічного насильства, образи, недбалого, жорстокого поводження з нею, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють;

втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин;

залучення до екстремістських релігійних психокультурних угруповань та течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо.

Також держава через органи опіки і піклування, служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді в порядку, встановленому законодавством, надає дитині та особам, які піклуються про неї, необхідну допомогу в запобіганні та виявленні випадків жорстокого поводження з дитиною, передачі інформації про ці випадки для розгляду до відповідних уповноважених законом органів для проведення розслідування і вжиття заходів щодо припинення насильства.

Дитина вправі особисто звернутися до органу опіки та піклування, служби у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, інших уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів.

Крім цього, розголошення чи публікація будь-якої інформації про дитину, що може заподіяти їй шкоду, без згоди законного представника дитини забороняється.

Процедура розгляду скарг дітей на порушення їхніх прав і свобод, жорстоке поводження, насильство і знущання над ними в сім'ї та поза її межами встановлюється законодавством.

У Законі «Про запобігання та протидію домашньому насильству» виділено положення та статті, що стосуються захисту дітей (ст. 9, 16, 20, 22 тощо).

3. Основоположним положенням національного права України, яке закріплює принцип рівності та *недискримінації*, є ст. 24 Конституції України, яка передбачає, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом¹. У коментованому Законі, як і в зазначеній статті Конституції України, вказується на те, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Дискримінація може існувати у різних формах: від образ і нападів до відмови в основних потребах, послугах та реалізації інших прав. Жертви дискримінації можуть опинитися в невідповідному становищі або мати обмежений доступ до інформації (в тому числі і правової) та необхідної медичної допомоги. Дискримінація ж в процесі запобігання та протидії домашньому насильству проявляється у відмові дотримання належної уваги до факту насильства, процесу оформлення матеріалів та високу ймовірність, що певні особи стануть жертвами домашнього насильства повторно.

Рамковим законодавчим актом, що містить узагальнювальне визначення поняття «дискримінація», надає чіткі визначення її ключових форм та забороняє будь-які форми дискримінації стосовно відкритого переліку індивідуальних і

¹ Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

групових ознак, є Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

Так, у цьому Законі визначено, що під дискримінацією слід розуміти ситуацію, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними¹.

Також Закон встановлює такий перелік ознак, за якими заборонена дискримінація:

раса,
колір шкіри,
політичні переконання,
релігійні та інші переконання,
стать,
вік,
інвалідність,
етнічне походження,
соціальне походження,
громадянство,
сімейний стан,
майновий стан,
місце проживання,
мова,
або інші ознаки².

Саме словосполучення «або інші ознаки» означає те, що наведений у положенні Закону перелік є невичерпним та ілюстративним, тому і в коментованій частині Закону України

¹ Пономарьов С.Ю., Федорович І.Ю. Запобігання та протидія дискримінації в Україні: Посібник для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування. К.: Міжнародна організація з міграції, Представництво в Україні, 2014. 74 с. С. 9.

² Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>.

«Про запобігання і протидію домашньому насильству» вказується на те, що заходи здійснюються **без дискримінації за будь-якою ознакою**.

4. Звичай – певне правило поведінки, що склалося внаслідок фактичного застосування протягом тривалого періоду часу.

Звичаєм у юриспруденції визначається правило поведінки, яке не встановлене актами законодавства, але є усталеним у певній сфері юридичних відносин. Звичай може носити як позитивний так і негативний характер.

Релігійними є переконання у правильності певного світогляду – тієї чи іншої віри або атеїзму. Право на свободу вибору релігії включає свободу мати, приймати та змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноосібно чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культи, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання. Ніхто не може встановлювати обов’язкових переконань і світогляду (ст. 3 Закону «Про свободу совісті та релігійні організації»)¹.

Свобода віросповідання як загальносоціальне (природне) право людини – це невіддільне, невід’ємне право людини; можливість сповідувати певну віру, дотримуватись обрядів, пов’язаних з нею, проповідувати або не дотримуватися жодних релігійних поглядів.

Сучасне інтерпретування поняття **традиція** полягає у передачі не матеріальних речей, а інформації і не в просторовому, а в часовому вимірі – з минулого в майбутнє. При цьому під поняттям традиції можна розуміти як сам процес передачі, так і її зміст (тобто те, що передається).

Сьогодні в побутовому мовленні панує розуміння традиції (або ж традиційності) як змісту, а не процесу. «Традиціями» є ті чи інші фольклорні обряди. «Традиційним» є фольклорний одяг. «Традиційними» є доіндустріальні промисли. Існують «сімейні традиції» (наприклад, періодичний відпочинок «на природі»). Свої «традиції» існують в інших малих колективах, зокрема робочих. «Традиціями» називають тривалі у часі суспільно-

¹ Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>.

політичні характеристики («демократичні традиції», «республіканські традиції», «традиції світськості» або «традиційна расова нетерпимість»). Нарешті, для когось «традицією» є щоп'ятниці, після вживання алкоголю вчиняти будь-яку форму домашнього насильства щодо дружини.

Наголосимо: в усіх перелічених випадках ідеться про ідеальний, інтелектуальний, інформаційний зміст традиції, про традицію-як-інформацію. Для прикладу є традиційні українські прислів'я, які вказують на негативні традиції саме у сфері сімейних стосунків: не бита жінка, як не клепана коса; б'є – значить любить і так далі.

Саме тому зміст коментованої частини покликаний виключити виправдання будь-яких форм домашнього насильства, саме з підстав існування звичаїв, релігійних переконань та традицій.

У контексті даної частини статті варто вказати, що **звичаї, релігія, традиції** чи так звана «честь» не повинні служити виправданням будь-яких актів насильства, які охоплюються Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та Конвенцією Ради Європи «Про запобігання та протидію насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами». У національному законодавстві не має бути прогалин для тлумачення за такими переконаннями. Крім того, це зобов'язання поширюється на недопущення будь-яких офіційних заяв, звернень або декларацій, які потурають насильству на засадах культури, звичаїв, релігії, традицій чи так званої «честі». Цей принцип має важливе значення для суспільства, в якому разом уживаються окремі етнічні й релігійні спільноти з різним ставленням до прийнятності насильства за гендерною ознакою на культурному й релігійному ґрунті.

Стаття 5. ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

1. Державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги